

Ikuska saila: ostarte bat laino itsasoan

Josu Martinez

*EHUko Ikus-entzunezko Komunikazio eta Publizitate
Saileko NOR Ikerketa Taldeko kidea*

I 978tik 1984ra, Ikuska izenez ezagutzen den euskarazko film-dokumental laburren saila burutu zuten hainbat euskal zinegilek, Caja Laboral eta Bertan Filmeak-en ekoizpenarekin.

Filmotan, ugaria da zerua bufanda batek bezala janzten duten hodeien irudia. Euskal Herriko mendiak, haranak eta hiriak estaltzen dituzten laino itsasoek hartzen dute Ikusketan pantaila, sarri.

Plano mota horrek herrialde misteriotsu –ia mitiko– bat iragartzen digu, deskubritu gabe dagoen eremu ezezaguna. Hori baliatuz zioen Antton Ezeizak, Ikuska dokumental sailaren arduradunak, azkeneko filmean beste guztien sintesia egitean, Euskal Herria lanbro azpian galdutako herria zela, eta eurek, euren proiektuarekin, zegokien laino-tartea garbitu nahi izan zutela, zinemarena.

Ondorengo orrialdeotan, Euskal Zinema Nazionala sortze-ko saiakera interesante bezain ezezagun honen ingurukoak aztertuko ditugu.

Sorrera

1978an Luis Iriondo Bartzelonan lanean zegoen, Caja Laboral Popular-eko goi postu batean. Gizon polifazetikoa, ekintzailea eta euskaltzalea, urtebete beranduago *Company's, procés a Catalunya* filmean katalan presidentearen papera jokatu zuen, eta, artean, gidoilari eta musikari zebilen hainbat saltsatan.

Sasoi hartan, Katalunian, Institut del Cinema Català (ICC) erakunde gazteak, *Noticiari de Barcelona* izeneko proiektua martxan jarria zuen. Asteroko albistegi labur bat zen *Noticiari* delakoa, NODO frankistaren estiloari jarraituz¹, baina, bistan denez, ikusmolde eta funtzionabide erabat ezberdinarekin. Hainbat zinegilek parte hartzen zuten proiektuan, guzien artean erabakitzen zuten Bartzelona hiriko ze gai tratatu, eta, lanak banaturik, 11 minutuko film labur bat ekoizten zuten astero.

Katalanez izanik, aurrerapauso nabaria zen albistegia hizkuntza hori zinema aretoetara eramateko bidean; eta, bestalde, ordura arte NODOk zeukan monopolio informatiboa hausten zuten, informazioa ikuspuntu katalan batetik ematen zutelarik. Horren ondorioz, NODOk Kataluniarako propio sortutako albistegi berezi bat ekoizten hasi behar izan zuen, film bakoitzeko 12 minutuetatik 3 katalan hizkuntzan izanez².

Noticiari hartan inspiratuta, Caja Laboral Popularrek ekoiztiko zuen euskarazko albistegi bat sortzeko ideia ukan zuen Iriondok. Euskaltzale gisa, euskararentzat espazio berriak irabaztearen aldeko zenbait inizatibatan murgildua zen aspaldidanik, eta, bestalde, marketingean aditua izanik, bazekien aurrezki kutxarentzako propaganda bide egokia izan zitekeela. Aipagarria da, sasoi hartan, banku eta aurrezki kutxa ugari erabili zutela bide hori Euskal Herrian; hala nola Caja de Ahorros Vizcaínak (Anton Merikaetxebarriaren *Euskal Santutegi Sakona* filma, 1976an), Banco de Vizcayak (Fernando Larruquerten *Euskal Herri Musika*, 1979an) edo Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián (Pio Caro

Barojaren *Gipuzkoa*, 1979an). Esan behar da, hala ere, proiektu horiek guztiak hasieran marraztutakoaren azpitik gelditu zirela, gehienetan bankuen partetik ez zitzaielako jarraitutasunik eman, Iriondok ez bezala.

Bestalde, euskarazko albistegi bat sortzeko ideia beste batzuen buruan ere bazen bueltaka. Hala, Iñaki Aizpuru, Mikel Aldalur eta Jose Mari Zabalzak «Euskadiko Albistek» izeneko proiektua jarri zuten martxan sasoi bertsuan. Bi film egitera iritsi ziren, *Aberri Eguna 78* eta *Konstituzio giroa*, baina finantzabide ezarengatik ez zuen jarraitutasunik izan.

1978an, beraz, Luis Iriondo euskal albistegiaren proiektua mugitzen hasten da. Lehenik Elias Querejetarekin kontaktuan jartzen da (ordurako produktore ezagun eta entzutetsu bihurtua, besteak beste *El espíritu de la colmena* ekoitzi ostean). Iriondok aspalditik ezagutzen zuen, hura eta Ezeiza Madrilera joan aurreko garaietatik. Querejetak erantzuten dio bera prest dela euskarazko albistegi horretako produktore lana hartzeko, baina Madrilen bizi dela eta hala jarraituko duela, lan kon-
tuengatik eta han errotoa delako dagoeneko³.

Iriondok beste zinegile batzuekin kontaktatzen duen bitartean (Torán eta Olearekin, besteak beste), Antton Ezeiza erbestetik itzultzen da. Lagun komun baten bitartez Iriondoren asmoen berri jakinik, Ezeizak zita bat eskatzen dio (Querejetak bezala, aspalditik ezagutu bai, baina urteak zeramatzaten elkar ikusi gabe), eta Euskal Zinema Nazionala martxan jartzeko erbestetik zekarren ideia buruan, bere burua eskaintzen du proiekturako.

1978ko udan proiektua aztertzen dute elkarrekin eta haren oinarriak finkatzen. Ezeizak Bertan Filmeak ekoiztetxea sortzen du bere lagun Xabier Iriondorekin, erabakietan eta

Antton Ezeizak, Euskal Zinema Nazionala martxan jartzeko erbestetik zekarren ideia buruan, bere burua eskaintzen dio Iriondori proiekturako

erakundeen aurrean zinegile parte-hartzaileak ordezkatuak izan daitezten. Produktoreak Caja Laboral Popular (%60) eta Faustino Orbegozo Fundazioa (%40) izango dira.

Eduki aldetik, gutxiengo eta gehiengo batzuk ere finkatzen dituzte momentu horretan. Hala, behetik jota film guzietan argi azalduko da Euskal Herria nazio bat dela, eta haren mugak Aturrin hasi eta Ebron bukatzen direla. Goitik jota, berriz, filmek ez dute orientazio politiko konkretu bat har-

**Euskal Albistegi berria
film dokumental
laburrez osatutako
serie bat izango da:
«Ikuska». Izena Luis
Iriondori zor zaio**

tuko eta egoeraren ondorio politikorik ez zen aipatuko. Ezeizak hala dio: «Beste herrialde batean, nazio problemarik ez balego, ez nuke onartuko, baina Euskadin onartu nuen tematika aldetik plegamendu hori»⁴.

Gauzak hola, hamar film egiteko konpromisoa lotzen dute.

Bitartean, Ezeizak Caja Laboral Popularrentzat *Herrigintzan* izeneko propaganda filma burutzen du, Iriondoren gidoiarekin.

Helburuak

Ezeizaren estiloari jarraiki, protagonistek proiektua publikoki aurkezten duten momentutik, argi eta zehatz lotuta ageri da dena. Izan ere, lehen film sorta bukatu arte ez dira agertzen komunikabideen plazara, haien ustez, gero betetzen ez diren egitasmotan aberats baita Euskal Herria.

Euskal Albistegi berria film dokumental laburrez osatutako serie bat izango da: «Ikuska». Izena Luis Iriondori zor zaio, patrozintzaileen irudiaren arduraduna izanik, berak baitzuen azken hitza horrelako kontuetan. Hala, «Ikuska» izenak, euskal tradizioari keinu egin eta halako jarraitutasun nahi bat markatzeaz gain («Ikuska» izena zuen Jose Migel Barandiaran antropologoak 1916an Euskal Herrian ikerkuntzarako sortutako institutuak), Mondragon taldeak bere

proiektuei jarritako izenen bideari segitzen zion, euskarazko neologismoak sortuz (Ikerlan, Ederlan...)⁵.

Noticiari-k egiten zuen gisan Euskal Herrian astero film bat burutzeko gaitasun materialik ez zegoenez, batetik, eta bideoaren agerpenarekin eguneroko albisteak gero eta azkar-rrago iraungitzen zirenez, bestetik, denboran hobeto iraungo zuten gaiak aukeratzea erabakitzen dute proiektuaren arduradunek. Hala, Antton Ezeizak filmak izendatzeko definizio bat asmatzen du; «*Documentales sobre una realidad permanente*», eguneroko jariatik harago interesa mantenduko duten gaiak landuz.

Ezeiza eta haren inguruan osatuko duen lan talde gaztea proiektuaren xedeak zein diren esplikatzeko hasten dira han-hemenka. Atentzioa ematen du nolako zehaztasunez zerrendatzen dituzten, beti gauza berak azalduz eta euren hautuak sakon argumentatuz.

Ikuska seriearen lehen helburua, haien hitzetan, informatiboa litzateke, albisteak euskaraz hedatzea, bertako jendeak osatuta eta bertako ikuspuntu batekin. Eguneroko albistegi bat ezin eginagatik, euskal gizartearentzat garrantzitsutzat jotzen zituzten gaiak hautatuz. Filmen izaera «aldizkari batetako erreportaia sakon batekin»⁶ alderatu ahalko litzateke.

No se trataba de hacer un cine documental sobre el románico en el Baztán o las ruinas abandonadas en las Encartaciones. Queríamos encarar una realidad circundante, viva y tratarla a fondo⁷.

Bigarren helburua Euskal Zinema Nazionala garatzeko pausoak ematen hastea zen; alegia, zinemazale gazteak formatu, arestian lan bila Madrilera joandako zinemagileei Euskal Herrian lan egiteko aukera eman eta azpiegitura propio bat sortzea. Ezeizaren hitzetan:

A partir de nuestro trabajo lo que queremos es propiciar el aprendizaje de una serie de gente que será la que haga películas dentro de un tiempo y alcanzar una doble diana; evitando la fuga de cerebros [...] y dejando la puerta abierta para el regreso de todos los que por motivos profesionales tuvieron que dejar el país.

Fue concebida como una serie porque así se intentaba dar continuidad al trabajo, permitiendo la profesionalización de los cineastas nuevos (carácter de «escuela abierta») o rescatados (combatiendo así la «fuga de cerebros» que había sido norma hasta entonces)⁸.

Ezeizak berak ere gaztetan Euskal Herritik alde egin behar izan zuen zinema ikasi ahal izateko, eta horregatik garrantzi handia ematen zion «burmuin ihesa» ekiditeari. Gainera, bere esperientziatik mintzatuz, Madrilera zihoazen euskaldunek «desnazionalizazio prozesu» gaitza bizitzen zutela zioen⁹. Euskal Herrian lan egiteko aukera ematean, horregatik, «itzuleran sakontzeko» eskatzen zien, Euskal Zinema Nazionala sortzeko bidean:

A la hora de plantearnos la vuelta a casa, propia o de otros en el futuro, nos pareció necesario insistir en la conveniencia de «profundizar» en el regreso, es decir, en términos concretos, animar al aprendizaje del euskara, a la interiorización de la importancia de la Identidad Nacional, al abandono de justificaciones que hicieran de necesidad virtud; en una palabra, tratar de evitar los aspectos que pudiera tener la operación de «neocolonialismo cultural español»¹⁰.

Hirugarren helburua zineman euskararen erabilera normalizatzea litzateke, «herriarengan edukaziozko paper bat jokatzuz»¹¹ eta eredu bat finkatzeko lehen pausoak emanaz. Bukatzeko, laugarren helburu gisa, filmatutako materialarekin ikus-entzunezko euskal artxibo bat osatuz joatea planteatzen zuten, Euskal Herriko memoria historiko bihurtuko dena eta hurrengo belaunaldietako zinegileek baliatu ahal izango dutena¹².

Helburu horiek betetzeko, militantzia politikoko ikuspuntuak bazter utzita, mundu guziarentzako oihartzunak izango dituzten filmak egiten saiatuko dira, Ezeizak azaltzen duenez, euskal nortasunaren berreskurapena ardatz hartuta, eta Euskal Zinema Nazionala sortzeko bidean.

Nuestra meta –explica Ezeiza– es no incidir desde perspectivas de militancia política, sino aportar nuestro trabajo cinematográfico en

la tarea de rescate de la identidad nacional, haciendo unas películas con resonancias para todo el mundo, capaces de navegar en todas las aguas que queden enmarcadas en ese condicionamiento nacional de base¹³.

Lan dinamika

Ur zabaletan nabigatzeko gauza izango diren filmak osatu nahi dira, beraz. Ez zitekeen bestela izan, produktoreen eta Ezeizak gidatzen duen taldearen artean alde ideologikoa nabaria baita.

Oreka hori lortzea ez zen beti erraza suertatu (*Erreferenduma* film laburra aztertzen dugunean ikusiko dugunez), baina onartu beharra dago alde guziek eskuzabal jokatu zutela, proiektu komuna aurrera atera zedin. Hala mintzo zen lan-taldea, 1979an *Zeruko Argia*-n egindako elkarrizketa kolektibo batean:

Era errazional eta posibilitistan homogeneousatzen gara denok. Beharbada, guretako norbaitek hau esanez buka zitzakeen pelikula guztiak: eta hau horrela Euskadi libre, sozialista, berbatua eta euskalduna ez dugulako gertatzen da... Baina zine hau ez da borroka politiko-ideologikoa, kultura nazionala aurrera ateratzeko borrokakoa baizik¹⁴.

Hainbat urte beranduago, Javier Agirresarobek, film ia guztien argazki zuzendaritzaz arduratuko zenak, sakondu egiten du gai honetan bere obrari buruzko liburu batean:

La identificación no era absoluta, sobre todo entre los técnicos. Comulgábamos en el planteamiento de hacer país, de colaborar en un proyecto cultural que tenía cierta trascendencia en Euskadi, pero entre los que pertenecíamos al grupo esencial que hizo los Ikuskas había gente más radical y gente más moderada¹⁵.

Ur zabaletan
nabigatzeko gauza
izango diren filmak osatu
nahi dira, produktoreen
eta Ezeizak gidatzen
duen taldearen artean
alde ideologikoa nabaria
baita

Ezeiza bera ere esplizituki mintzo da puntu honetaz:

Los Ikuskas no eran tanto un proyecto nacionalista de derechas o de izquierdas como de construcción de un producto de país, donde, entre otras cosas, teníamos la obligación de mostrar lo distinto que somos todos¹⁶.

Apustua film bakoitza zuzendari ezberdin baten esku uztea izango da. Kontsakratu eta hasiberriei proposatuko zaie lana, proiektuak «Zine eskola ireki» eta «Euskal Herrira itzultzeko plataforma» izateko helburu bikoitzari erantzuteko.

Aldi berean, gaztez osatutako lan talde egonkor bat antolatuko du Ezeizak bere inguruan. Horiek film guzietan parte hartuko dute, hala, serie osoari homogeneousun estetiko eta formala emanez.

Lo que podría ser la primera generación de auténticos cineastas vascos [...] a éstos tratamos de buscarlos entre los jóvenes que fueran euskaldunes, tuvieran la vocación de expresarse, sintieran la rabia del cine y estuvieran necesitados de enseñanza técnica. [...] «País contra técnica», solíamos ironizar nuestro intercambio¹⁷. Al final, los Ikuskas supusieron la unión de dos grupos, los que teníamos cine, porque habíamos estudiado en Madrid y dirigido algunas películas, y los que tenían país pero no tenían cine, como Koldo Izagirre y otros¹⁸.

Hasierako lan-taldean, Antton Ezeizarekin batera, Koldo Izagirre, Juanba Berasategi eta Javier Agirresarobe izango dira pieza klabeak. Haien inguruan, berriz, Bixente Karda, Montxo Rejano, Jose Luis Zabala... eta, Madriletik lagunduz, Jose Luis Egea eta Alberto Magan.

Zuzendarien izenak Ezeiza, Izagirre, Berasategi eta Agirresaroberen artean pentsatzen dituzte. Gero, haien ustez ondo landuko duen gai bat proposatzen diote bakoitzari, zuzendariak bereziki problematika bati heldu nahi ez badio bederen, eta erabakia Luis Iriondorekin kontsultatzen dute¹⁹. Ezeizak maiz adierazi izan du ahalik eta irizpide zabalenekin hautatzen zituztela zuzendariak, «modu ez exkluietean»²⁰. Datuek arrazoia ematen diote: 21 filmetan 15 zuzendari ezberdin ageri dira kredituetan.

Arestian aipatutako *Zeruko Argia*-ko elkarrizketa kolektiboan, Ezeiza, Berasategi, Izagirre eta Agirresarobe ageri dira. Taldearen aurkezpena egiteko profitatzen dute kazetariak erreportajea. Uste dugu lan-giroa eta kide bakoitzaren profila marrazten nahiko ondo asmatu zutela:

Antton ekipo oso batez inguratua aurkitu dugu, bera taldeko bat gehiago besterik ez delarik. Taldea pixkanaka osatuz joan da eta gaur guztiz finkatua dago, nahiz eta atek edonorrentzat irekiak izan. [...] Talde lana dudarik gabe intentsitate handikoa da [...] Xabierrek (Agirresarobek) lehenagotik ere dexente denbora zeraman lanean: gaur Ikuskak direnen proiektua ezagutu zuenean Anttonekin harremanetan jarri zen eta berehala lanean hasi ziren. Taldeak osotasun handia du eta honek asko suposatu diola esan digu Xabierrek, bere kanpoa asko zabaldu omen da. [...] Juanba ere lehenagotik zenbait lan egiten ibilia zen. [...] Talde honetan sartzea esperientzi garrantzitsua izan omen da. [...] Laugarrena Koldo Izagirre dugu eta Juanba ikasle bezala baldin badoa, bera arkakuso bat bezala omen dabil eta bestetik euskal kontakatilu lana egiten: hau benetan lan alua dela dio²¹.

Lan taldearen egonkortasunaz gain²², bada beste ezaugarri bat «Ikuskak» garaiko beste proiektu gehienengandik bereizten dituena: Caja Laboral Popular eta Orbegozo Fundazioaren finantzabideari esker lortutako kalitate tekniko aparta. Film guziak 35 mm-tan errodatuak izan ziren, zuzeneko soinuarekin.

Horrez gain, artean Euskal Herrian baliabiderik ez zegoez, material guzia Madriletik ekarri behar izaten zuten, eta, grabatzen bukatutakoan, hara joaten ziren, hango laborategietan errebelatu eta muntatzera.

Zinea egitea izugarri garesti eta zaila zen garai hartan, errekurtsu oparotasun horrek polemikaren bat piztu omen zuen «zine pobrea» egiten saiatzen zen jendearen artean. «Bilbainada» bat irudituko zitzaien, agian, batzuei. Luis Iriondok honela zioen gai horri buruz:

Alguien puede pensar que existe una contradicción al inscribir este inicio de la cinematografía de una nacionalidad oprimida en un aparente cuadro de dispendio de medios [...] pero los Ikuskas

se han planteado como una competencia en toda regla a otros productos cinematográficos²³.

Ezeizak ere ildo beretik argumentatzen zuen:

Rodamos en 35 mm, en color y con sonido directo, porque no queremos que ver un Ikuska suponga una exigencia más de afirmación nacional. [...] No despreciamos en absoluto experiencias como filmar en super 8 el entierro de Tomas Alba o el problema de los arrantzales con las doscientas millas. Son vías que pueden resultar paralelas²⁴.

Euskal Zinema
Nazionalerako lehen
baldintza euskara dela
esatean, Ezeiza eta
bere taldea ez dira
azalean geratuko

Gezurra lirudike gauzak egiteko errekurtsioak lortzeagatik norbere burua justifikatzen ibili beharra, baina horrela zen. *Zeruko Argia*-ko elkarrizketa kolektiboan lan taldeak berriro heltzen dio gaiari eta gauzak errekurtsio onekin egiteak duen garrantzia azaltzen dute, Euskal Herriko

kultur egoeran ordura arte maiz izandako errealtatearen erretratu ironiko baina xuxena eginez:

Teknika eta estetika aldetik kalitatea izan dezaten asko saiatzen gara, gure pelikula ez dadila ondoren ikusiko dutena baino eskasagoa izan alde horretatik. Hau da, ez dugu nahi jendea gure proiektorearen alde jatorra delako bakarrik egoterik, baizik gustura ikus ditzatela pelikula horik. [...] Baten batzuek gehiegizkoa joko dute prozesu tekniko hau ateratzen den produktoarentzat. Guk produktora handiek ezartzen duten bideari hel diezaiokegula erakutsi nahi dugu. [...] Uste dugu nahiko «akto heroiko» egin dela euskal arloan; kitarra jotzen ez duen kantaria, pelikula komuneko paperean egiten duen zinegilea, kontutuan izan behar da gainera, etsaiak medio guztiez atakutzen gaitula²⁵.

Euskararen tratamendua

Euskal Zinema Nazionalerako lehen baldintza euskara zela esatean, Ezeiza eta bere taldea ez dira azalean geratuko.

Alderantziz, filmetan euskarari ematen zaion tratamenduan argi da arlo horri ematen zaion garrantzia lehentasunezkoa dela, eta ez bakarrik filmetako gai asko euskararekin lotuak direlako, edo horregatik baino gehiago, euskara diglosiaren gurpiletik ateratzeko nahi argi bat ageri delako, zinemara egokitzeko ahalegin saiatu eta zentzudun bat eginez, eta azpitu-latuak eta erdararen presentzia naturaltasunez emanez. Bistan da, nolabait esateko, kultur politika bati jarraitzen diotela.

Kontuan ukan behar da eremu honetan erabat aitzindaria dela haien lana, orduan ez baitzegoen gauzak nola egin behar ziren zioen arau ezdeusena ere. Broma artean kontatzen du Ezeizak, lehen Ikuskan agertzen den lehen pertsonaiari «the jazz singer», jazz kantaria deitzen ziotela haien artean, zinemaz euskaraz normaltasunez mintzatzen zen lehena zelako²⁶.

Problemak ez dira, gainera, erabili beharreko euskara erdura eta beste hizkuntzen erabilerara mugatuko. Izan ere, taldeko batzuk (Antton Ezeiza buru) eta seriean parte hartu zuten zuzendari gehienak ez ziren euskaldunak. Hala ere, horri aurre egiteko, erdaldun haien euskaltzetasunean, lan egiteko gogoan sostengatzen omen ziren. Ezeiza, esaterako, garai hartan gogotik hasi zen euskara ikasten:

Hombre, respecto a mi euskera, todavía no he salido del grupo ese tan denigrado de los «arinaiztarras», pero creo que puedo salir pronto. Estoy estudiando de veras. Además, no sé si acertadamente o no, opté por un aprendizaje más en profundidad, quiero decir priorizando el «saber» el euskara más que el hablarlo. Lo hice con vistas al trabajo, donde más rápidamente lo iba a necesitar... por ejemplo la traducción de diálogos, la elección de subtítulos etc.²⁷.

Hizkuntzaren tratamendua, gisa guziz, Koldo Izagirreren ardua izango da, batez ere. Idazle errespetatua zen ordurako, eta Ezeizak fede handia erakutsiko du haren irizpide onean. Filmetako hizkuntza nagusia, beraz, euskara batua izango da, baina pertsonaiek beren hizkera propioa erabiliko dute, dela euskalki bat, dela –beharrezkoa balitz– erdara.

En este terreno del bilingüismo creo que tenemos una actitud correcta. La realidad es que las películas son en euskara... lo

que es el marco, todo lo que la película pone. Luego resulta que a la hora de entrevistar por ejemplo hay gente imprescindible que no habla el euskera. Procuramos entonces jugar con el subtítulo. Pero tampoco se hace éste de un modo mecánico, ni mucho menos exclusivo al erdera sino que cada vez estudiamos a fondo el nivel de información a dar en cada idioma etc... En todo este trabajo la labor de Koldo Izaguirre es tremendamente importante²⁸.

Emanaldiak

Ikuskek aurkituko duten zailtasun handiena proiektzioak lortzea izango da. Film labur dokumentalak izateak, batetik, zaildu egiten du horretarako propio antolatutako emanaldiak aurkitzea; eta 35 mm-tan filmatuak izateak, bestetik, proiektziorako baldintza minimo batzuk eskatzen ditu, maiz edozein herri mugimenduk lortu ezin dituenak.

Banaketa Iruñeko Irudi Films-en bitartez egingo dute hasieran, «multinazionalatik kanpora», eta asmoa izango da zineetan proiektatzea, film luzearen aurretik, lehenago NODOa egoten zen bezala. Horrez gain, Caja Laboral Popular eta Orbegozo Fundazioaren hainbat ekimenetan ere erakutsiko dira.

1979ko udazkenean, lehen filmak estreinatzen direnean, produktoreak pozez txoratzen agertuko dira publikoaren erantzunarekin. Orbegozo Fundazioak hala hitz egiten zuen haietaz, Madrilen egin zuen erakusketa baten propagandan:

La masiva y calurosa acogida popular que han merecido los «Ikuskas» que hasta ahora se han proyectado en Euskadi supone todo un refrendo y un estímulo de cara a los que próximamente verán la luz²⁹.

Luis Iriondok oraindik ere daukan oroitzapena da «izugarrizko arrakasta» lortu zutela³⁰. Orduan hala adierazten zuen, Ikusken lehen uzta atera berritan:

Los resultados prácticos –dice Iriondo– todavía no se pueden evaluar de una manera definitiva. Las películas acaban de salir a la

calle y las respuestas que han obtenido han sido atronadoras. Yo he estado presente en pases multitudinarios en asambleas comarcales de Caja Laboral Popular que han tenido una acogida increíble. Es un cine que no suscita duda alguna sobre su carácter euskérico³¹.

1979ko udazken hartan, filmak katalanera bikoiztu eta Katalunian proiektatuko zirela publikatuko da. Bai eta ere, posible dela atzerriko telebista batzuetan emititzea. Bitartean, ordea, lan-taldeko kideak ekoizleak baino askoz ere zuhurrago ageri dira, *Zeruko Argia*-ko elkarrizketa kolektiboan azaltzen dutenez:

Oraindik ez dugu batere kritikarik jaso, ez onik ez txarrik. Lehengo batean joan ginen zine batera Ikuskatako bat ikustera eta izugarritzko isiltasuna zegoen, inork ez zuen ezer esaten. Nik uste dut jendea zeharo harrituta geratu zela. Denbora gehixeago itxoin beharko da eritziak ezagutzeko³².

Kontuak kontu, ordea, ekoizleen hasierako inpresiotik harago, Ikuskek ez zuten lortu zinema aretoetan euren presentzia ohiko bihurtzea, besteak beste, seguru aski, ez zirelako proiektu errentagarria; eta ez zuten asmatu ere beste esparru batzuk bilatzen publiko zabalarengana iritsi ahal izateko.

Bestalde, Zine Festibaletan ere erakutsi ziren Ikuskak, eta kasu batzuetan baita sariak lortu ere. Lehen urte hartan, «Ikuska 3»-k 1979ko Donostiako Zinemaldiko Urrezko Maskorra jaso zuen, eta «Ikuska 5»-ek eta «Ikuska 4»-k Bilboko Zinebi Festibaleko lehen eta bigarren sariak, hurrenez hurren. Gerora joera hori ere apalduz joan zen, baina 1981ean, Euskal Herritik kanpora, Oberhauseneko Festibaletan «Ikuska 12» saritu zuten.

Ekoizleen hasierako
inpresiotik harago,
Ikuskek ez zuten lortu
zinema aretoetan
euren presentzia ohiko
bihurtzea, besteak beste,
seguru aski, ez zirelako
proiektu errentagarria

Ikusken zerrenda

- 0. «Erreferenduma» (Antton Ezeiza)
- 1. «Ikastolak» (Jose Luis Ejea)
- 2. «Gernika» (Pedro Olea)
- 3. «Bilboko hiri espekulazioa» (Anton Merikaetxebarria)
- 4. «Euskal Telebista» (Xabier Elorriaga)
- 5. «Elebitasuna» (Koldo Izagirre)
- 6. «Euskara galdutako Nafarroa» (Juanba Berasategi)
- 7. «Barandiarani omenaldia» (Kolektiboa)
- 8. «Arabako herrien heriotza» (Koldo Larrañaga)
- 9. «Euskal artistak» (Jose Julian Bakedano)
- 10. «Herria eta hiria» (Iñaki Eizmendi)
- 11. «Erribera» (Montxo Armendariz)
- 12. «Euskal emakumea» (Mirentxu Loyarte)
- 13. «Euskal kanta berria» (Imanol Uribe)
- 14. «Zuberoako artzainak» (Antton Ezeiza)
- 15. «Euskaldunberriak» (Juanmiguel Gutierrez)
- 16. «Donibaneko arrantzaleak» (Antton Ezeiza)
- 17. «Matxitxakoko itsasguda» (Pedro Sota)
- 18. «Bertsolaritza» (Antton Ezeiza)
- 19. «Euskal kulturaren zabalpena» (Pedro Sota)
- 20. «Sailaren laburpena» (Antton Ezeiza)

Ondorioak

Ikuska saila aitzindari izan zen, nazio ikuspegitik, hainbat aspektu jorratzerako orduan. Besteak beste:

- *Euskal Herria bere osotasunean hartzen du.* «Aturritik Ebro-
ra», «Bizkaitik Zuberoara». Sarritan (ez zineman bakarrik), Euskal Herria eremu eta eskualde jakin batzuetara mugatu izan da, baina Ikuskek oso aintzat hartzen dute lurraldetasuna, ahaztuak izan ohi diren lurraldeei beren lekua emanez (Iparraldea, Erribera, Araba), eta mintzo diren pertsonaien artean ere jatorrien araberako oreka bat bilatuz.

- *Herria mintzo da.* Lehen aldiz, herriari ematen zaio hitza, eta film askotan herritarrak eurak dira, kamerari begietara begiratuz, euren kezka eta arazoak kontatzen dituztenak.
- *Euskararen berreskurapena praktikaren bidez bilatzen da.* Euskararen erabilera normalizatzeko ahalegin handia egiten da, hizkuntzari lehentasunezko tratamendua emanez, baina integrismo guzietatik urruti, euskara batua erabiliz baina bakoitzaren hizkerak errespetatuz eta, beharrezkoa denean, azpitolatuarekin jokatuz. Batere eredurik ez zegoen garaian, Ikuskak bidegile dira zentzu horretan, eta diglosiari aurre egiteko ideia interesanteak plazaratu zituzten.
- *Elkarlaneko ezohiko ereduak da.* Euskal Herrian oso gutxitan egiten den elkarlan baten fruitua da Ikuska saila. Gehienetan elkarren artean muturtuta egon diren ezkerreko eta eskuineko abertzale batzuen lankidetzatik sortu zen proiektua da. Luis Iriondo eta Antton Ezeiza buru zituzten talde bi horiek, helburu komun batera iristeko, elkarrekin puntu minimo batzuk adosten jakin zuten, momentu horretan kulturalki garrantzitsua zen egitasmo baten alde batera lan eginez. Ildo beretik, filmak burutze-ko zuzendariak hautatzeko garaian ere, Antton Ezeizak eta bere taldeak modu erabat ez-sektarioan jokatu zuten, proiektua sentsibilitate ezberdinetako jendeari zabalduz; Javier Agirresaroberen hitzak erabilita, «Herria egin» nahi zuten guztien artean.

Alabaina, ezaugarri positibo ukaezin horiek gorabehera, termino orokorretan baloratuta, Ikuska saila frakaso bat izan dela esan dezakegu. Lehenik, filmen zabalpenarekin izan zituen zailtasun eta gabeziak medio, ez zuelako euskal gizartearengana modu normalizatu batean iristea lortu eta, beraz, ez zuelako jendearengan era adierazgarrian eragitea lortu. Bigarrenik, «aterrizaje pista» eta «eskola» izaerak proiektuak iraun zuen bitartean bakarrik funtzionatu zuelako. Ikuska sailean planteatzen ziren bide eta ideiek ez dute (salbuespenak salbuespen) batere jarraipenik izan hurrengo

hamarkadetako zinemagintzan. Parte hartu zuten zuzendari kontsakratu gehienak Madrilera itzuli ziren, beren euskal ibilera anekdota gisa geratu delarik. Zuzendari hasiberri askok, ostera, Ikusketan beren parte hartzea bukatuta, erdarazko zinemara bideratu dituzte beren pausoak dudarik egin gabe; eta, kasu batzuetan, aurreko belaunaldiak bezala, beste

behin ere, Madrilera «metropoli-
ra», «nazioko epizentro kultura-
lera» emigratu dute. Ezeiza, Be-
rasategi eta Izagirre izango lirate-
ke, aurretik aipatu dugun bezala,
salbuespenak.

Esperientzia hain interesgarria
izanagatik, frakaso handi bat
izan zen, beraz, Ikuskena. Ho-
rren kausak ugariak izan daitez-
ke.

Batetik, lehenago aipatu bezala, filmen zabalpen estrategia hobeto antolatu ez izana. Bestetik –eta segur aski batez ere–, 1979ko Gernikako Estatutuaren magalean sortutako instituzio autonomikoen kultura mailan hasitako politika, euskal zinea «EAEn egiten den guzia» zela erabaki eta Ikuska bezalako egitasmoak bideraezin bilakatzen zituen subentzio politika bati ekinez, ETB martxan jartzearekin batera. Bukatzeko, eta aurreko arrazoiari oso loturik, Ikuskako taldeak ez zuen jakin instituzio autonomikoen Euskal Zinema Nazionalari ematen ez zioten lehentasunezko tratua herri mugimenduan bilatzen. Herri mugimenduak ez zuen sekula proiektua bere egin, gizartean zabalpena bere gain hartuz. Agian, intelektual batzuen egitasmo gisa hauteman zuelako, edo, agian, zinema bere estrategiaren barnean ez zelako lehen mailako lehentasuna.

Laburbilduz, Historiaren talaiatik begiratuta, Ikuska saila katebegi bat gehiago da saioz saio etenez doan Euskal Zinema Nazionalaren katean. Hori bai, segundo gutxi batzuk iraun bazuen ere, ostarate eder bat zabaldu zuen Euskal Herriko laino itsasoan. 🍷

Historiaren talaiatik
begiratuta, Ikuska saila
katebegi bat gehiago
da saioz saio etenez
doan Euskal Zinema
Nazionalaren katean

Oharrak

1. 1976an NODOk monopolio informatiboa galdu zuen, 1981era arte mantendu bazen ere.
2. Zunzunegui, Santos. *El Cine en el País Vasco*. Bilbao, Bizkaiko Foru Aldundia, 1985.
3. Luis Iriondorekin elkarrizketa pertsonala (2010-05-18).
4. Ijurko, Jesus. «Antton Ezeiza: zinema, proiektu nazional baten barnean». *Argia* 962, 1983-01-30.
5. Koldo Izagirrerekin elkarrizketa pertsonala (2010-08-10).
6. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.
7. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
8. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
9. Balintz, Bicornio. «Antton Ezeiza, cine vasco, cultura, política». *Punto y Hora* 164, 1980-02-21.
10. Balintz, Bicornio. «Antton Ezeiza, cine vasco, cultura, política». *Punto y Hora* 164, 1980-02-21.
11. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.
12. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
13. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
14. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.
15. Angulo, Jesús; Heredero, Carlos F.; Rebordinos, José Luis. *En el umbral de la oscuridad*. Javier Aguirresarobe. Donostia, Euskadiko Filmategia, 1995.
16. Angulo, Jesús; Beloki, Maialen; Rebordinos, José Luis; Santamarina, Antonio. *Antxon Ezeiza: cine, existencialismo y dialéctica*. Donostia, Euskadiko Filmategia, 2009.
17. Ezeiza, Antton. «Reflexiones para un debate sobre el cine vasco». In: Intxausti, Joseba (zuz.). *Euskal Herria. Errealitate eta egitasmo. Realidad y proyecto*. Donostia, Lan Kide Aurrezkoa, 1985.
18. Angulo, Jesús; Beloki, Maialen; Rebordinos, José Luis; Santamarina, Antonio. *Antxon Ezeiza: cine, existencialismo y dialéctica*. Donostia, Euskadiko Filmategia, 2009.
19. Angulo, Jesús; Beloki, Maialen; Rebordinos, José Luis; Santamarina, Antonio. *Antxon Ezeiza: cine, existencialismo y dialéctica*. Donostia, Euskadiko Filmategia, 2009.
20. Angulo, Jesús; Beloki, Maialen; Rebordinos, José Luis; Santamarina, Antonio. *Antxon Ezeiza: cine, existencialismo y dialéctica*. Donostia, Euskadiko Filmategia, 2009.

21. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.
22. Denborarekin aldaketa batzuk ukan zituen taldeak, besteak beste, Ikusken bigarren fasetik aurrera, Antton Ezeizak berriro erbestera behar izan zuelako; hala, bere koordinazio lana Iparraldetik burutu zuen.
23. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
24. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
25. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.
26. Antton Ezeizarekin elkarrizketa pertsonala (2010-05-24).
27. Balintz, Bicornio. «Antton Ezeiza, cine vasco, cultura, política». *Punto y Hora* 164, 1980-02-21.
28. Balintz, Bicornio. «Antton Ezeiza, cine vasco, cultura, política». *Punto y Hora* 164, 1980-02-21.
29. «Erakusketa 79». *Punto y Hora*, 1979-11-15.
30. Luis Iriondorekin elkarrizketa pertsonala (2010-05-18).
31. «La serie Ikuska, una necesaria primera piedra». *Egin*, 1979-10-04.
32. Auzmendi, Lourdes; Garmendia, Elixabete. «Bertan Filmeak Ikuska aurkezten du». *Zeruko Argia* 841, 1979-09-02.